PSIXOLOGIYANING TADQIQOT METODLARI VA TARMOQLARI

Xursandova Shohsanam To‘raqul qizi
Xursanova Nazira
Bobomuratova Mushtariybegim
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi
Email: shohsanamxursandova34@gmail.com
xursanovanazi@gmail.com
bobomuradovamushtariybegim64@gmail.com
Orcid:0009-0005-0530-8615
https://doi.org/10.5281/zenodo.19970565

Annotatsiya: Ushbu maqolada psixologiya fanining asosiy tadqiqot metodlari hamda uning tarmoqlari tizimli ravishda yoritiladi. Psixologik tadqiqotlarning ilmiy asoslari, metodlarning afzallik va cheklovlari, shuningdek, zamonaviy psixologiya fanining asosiy yo‘nalishlari tahlil qilinadi. Maqola ilmiy izchillik, mantiqiylik va xalqaro akademik talablarga mos holda yozilgan.
Kalit so‘zlar: psixologiya, tadqiqot metodi, kuzatish, eksperiment, test, so‘rovnoma, psixodiagnostika, amaliy psixologiya, rivojlanish psixologiyasi.

Abstract This article discusses the main research methods and branches of psychology. It analyzes important methods such as observation, experiment, questionnaires, interviews, and psychological testing. The article also briefly describes the main branches of psychology, including general, developmental, pedagogical, social, and applied psychology. The importance of scientific methods in studying human behavior and mental processes is emphasized.
Key words: psychology, research methods, observation, experiment, questionnaire, psychological test, applied psychology, developmental psychology.

Аннотация:В статье рассматриваются основные методы исследования и отрасли психологии. Кратко анализируются такие методы, как наблюдение, эксперимент, анкетирование, интервью и психологическое тестирование. Также освещаются основные направления психологии: общая, возрастная, педагогическая, социальная и прикладная психология. Подчеркивается значение научных методов в изучении психики и поведения человека.
Ключевые слова: психология, методы исследования, наблюдение, эксперимент, анкетирование, психологическое тестирование, прикладная психология, возрастная психология.

Zamonaviy ilm-fan taraqqiyoti sharoitida inson omili va uning ruhiy jarayonlarini o‘rganish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Psixologiya fani aynan insonning ichki dunyosi, xulq-atvori, hissiyoti va tafakkur jarayonlarini ilmiy asosda tahlil qiluvchi muhim fan sifatida ajralib turadi. Bugungi globallashuv davrida insonning psixologik xususiyatlarini chuqur o‘rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etmoqda. Psixologiya fanining rivojlanishi bevosita uning tadqiqot metodlari bilan bog‘liq bo‘lib, ushbu metodlar orqali psixik hodisalar aniqlanadi, tahlil qilinadi va ilmiy xulosalar chiqariladi. Har bir metod o‘ziga xos yondashuv va imkoniyatlarga ega bo‘lib, ular birgalikda qo‘llanilganda yanada aniq va ishonchli natijalarni beradi. Shu sababli psixologik tadqiqotlarda metodlarning to‘g‘ri tanlanishi va samarali qo‘llanilishi muhim ilmiy talab hisoblanadi. Bundan tashqari, psixologiya fanining ko‘plab tarmoqlarga ajralishi uning amaliy imkoniyatlarini yanada kengaytiradi. Har bir tarmoq inson faoliyatining muayyan jihatini o‘rganishga ixtisoslashgan bo‘lib, ta’lim, tibbiyot, ishlab chiqarish, ijtimoiy hayot kabi sohalarda muhim rol o‘ynaydi. Ayniqsa, zamonaviy jamiyatda inson omilining ustuvorligi psixologik bilimlarga bo‘lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi psixologiyaning tadqiqot metodlari hamda uning asosiy va zamonaviy tarmoqlarini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Shu bilan birga, ushbu metod va yo‘nalishlarning amaliy ahamiyati, ularning o‘zaro bog‘liqligi va psixologiya fanining rivojlanishidagi o‘rni yoritiladi.Psixologiya inson ruhiyati va xulq-atvorini o‘rganadigan fan sifatida o‘ziga xos tadqiqot metodlariga ega. Zamonaviy

psixologiya fanining rivoji aynan ilmiy metodlarning takomillashuvi bilan chambarchas bog‘liqdir. Tadqiqot metodlari yordamida insonning psixik jarayonlari, emotsiyalari, motivlari va ijtimoiy xulqi chuqur o‘rganiladi. Shu bilan birga, psixologiya ko‘plab tarmoqlarga bo‘linib, turli sohalarda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Psixologiyada qo‘llaniladigan metodlar ilmiylik, aniqlik va ishonchlilik tamoyillariga asoslanadi. Quyida asosiy metodlar tahlil qilinadi:

1. **Kuzatish metodi:**

Kuzatish psixologiyaning eng qadimiy metodlaridan biri bo‘lib, inson xulq-atvorini tabiiy sharoitda o‘rganishga imkon beradi. Bu metodda tadqiqotchi hodisani tashqi aralashuvsiz kuzatadi. Kuzatishning ochiq va yashirin turlari mavjud.

2. Eksperiment metodi:

Eksperiment psixologik hodisalarni sun’iy ravishda tashkil etilgan sharoitda o‘rganishni nazarda tutadi. Ushbu metod sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Laboratoriya va tabiiy eksperiment turlari farqlanadi.

3. So‘rovnoma va intervyu metodi:

Bu metodlar orqali shaxsning fikrlari, qarashlari va hissiy holati aniqlanadi. So‘rovnoma yozma shaklda, intervyu esa og‘zaki muloqot asosida amalga oshiriladi.

4. Test metodi:

Psixologik testlar shaxsning aqliy qobiliyati, shaxsiy xususiyatlari va psixik holatini o‘lchash uchun qo‘llaniladi. Standartlashtirilgan testlar yuqori darajada aniqlik beradi.

5. Faoliyat mahsulini tahlil qilish metodi:

Bu metod orqali inson faoliyati natijalari (yozma ishlar, rasmlar, ijodiy mahsulotlar) tahlil qilinadi va uning psixologik xususiyatlari aniqlanadi.

6. Biografik metod:

Shaxsning hayot yo‘li, tajribasi va muhim voqealarini o‘rganish orqali uning psixologik rivojlanishi tahlil qilinadi.

Psixologiya fani ko‘plab tarmoqlarga bo‘linib, har biri alohida tadqiqot obyektiga ega:

1. Umumiy psixologiya:

Psixik jarayonlar (sezgi, idrok, xotira, tafakkur) va ularning umumiy qonuniyatlarini o‘rganadi.

2. Rivojlanish psixologiyasi:

Insonning tug‘ilishidan boshlab hayot davomida psixik rivojlanishini tadqiq etadi.

3. Pedagogik psixologiya:

Ta’lim va tarbiya jarayonida psixologik qonuniyatlarni o‘rganadi hamda o‘qitish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

4. Ijtimoiy psixologiya:

Insonlarning guruhdagi xulq-atvori, muloqoti va ijtimoiy munosabatlarini o‘rganadi.

5. Mehnat va muhandislik psixologiyasi:

Mehnat jarayonida insonning psixologik xususiyatlarini, ish unumdorligini va kasbiy moslashuvni tadqiq qiladi.

6. Klinik va tibbiy psixologiya:

Psixik buzilishlar, stress, depressiya kabi holatlarni o‘rganadi va ularni davolash usullarini ishlab chiqadi.

7. Amaliy psixologiya:

Psixologik bilimlarni real hayotda qo‘llashga yo‘naltirilgan bo‘lib, maslahat berish, diagnostika va treninglarni o‘z ichiga oladi.

Yuqorida keltirilgan tahlillar asosida aytish mumkinki, psixologiya fanining tadqiqot metodlari va tarmoqlari inson ruhiyati va xulq-atvorini har tomonlama o‘rganishda muhim ilmiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Zamonaviy psixologiya metodologiyasi an’anaviy yondashuvlar bilan bir qatorda innovatsion texnologiyalar va integrativ uslublarni o‘zida mujassam etgan holda rivojlanmoqda. Bu esa tadqiqot natijalarining aniqligi, ishonchliligi va amaliy qiymatini sezilarli darajada oshiradi.Shuningdek,

psixologiya tarmoqlarining kengayib borishi ushbu faning ko‘p qirrali va universal xususiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Har bir yo‘nalish inson faoliyatining muayyan jihatini chuqur o‘rganish orqali jamiyat rivojiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, ta’lim, tibbiyot, iqtisodiyot va ijtimoiy sohalarda psixologik bilimlarning qo‘llanilishi zamonaviy taraqqiyotning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, psixologik tadqiqotlarda etik tamoyillarga rioya qilish, ilmiy halollikni saqlash va natijalarni ob’ektiv baholash bugungi kunda alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki inson bilan bog‘liq har qanday ilmiy izlanish yuqori mas’uliyatni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, psixologiyaning metodologik asoslarini chuqur o‘rganish va ularni amaliyotda to‘g‘ri qo‘llash har bir tadqiqotchining muhim vazifasidir. Psixologiyaning tadqiqot metodlari va tarmoqlari uning ilmiy asosini tashkil etadi. Har bir metod inson psixikasini turli jihatdan o‘rganishga xizmat qiladi, tarmoqlar esa bu bilimlarni turli sohalarga tatbiq etishga imkon beradi. Zamonaviy psixologiya fani kompleks yondashuvni talab qiladi, ya’ni turli metodlar va yo‘nalishlarning integratsiyasi orqali inson ruhiyati chuqurroq anglanadi. Shu bois, psixologik tadqiqotlarda ilmiylik, ob’ektivlik va tizimlilik muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G‘oziyev E. G. *Umumiy psixologiya*. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
2. Davletshin M. G. *Psixologiya asoslari*. – Toshkent: Fan, 2005.
3. Karimova V. M. *Ijtimoiy psixologiya*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012.
4. To‘xtayev B. *Pedagogik psixologiya*. – Toshkent: O‘zbekiston, 2015.
5. David G. Myers. *Psychology*. – New York: Worth Publishers, 2014.
6. Philip G. Zimbardo, Richard J. Gerrig. *Psychology and Life*. – Boston: Pearson Education, 2013.
7. Robert S. Feldman. *Understanding Psychology*. – New York: McGraw-Hill, 2016.
8. James W. Kalat. *Biological Psychology*. – Boston: Cengage Learning, 2015.
9. John W. Creswell. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. – London: SAGE Publications, 2018.
10. Shaughnessy J. J., Zechmeister E. B.. *Research Methods in Psychology*. – New York: McGraw-Hill, 2012.
11. American Psychological Association. *Publication Manual of the APA*. – Washington, DC, 2020.
12. World Health Organization. *Mental Health and Psychological Well-being Reports*. – Geneva, 2021.